

آیدا، درخت، خنجر و خاطره

احمد شاملو (الف - بامداد)

قصدم آزار شماست!

قصدم آزار شماست!

اگر این گونه به رندی

با شما

سخن از کام یاری ی خویش در میان می گذارم،

- مستی و راستی -

به جز آزار شما

هوائی

در سر

ندارم!

□

اکنون که زیر ستاره ی دور

بر بام بلند

مرغ تاریک است

که می خواند، -

اکنون که جدائی گرفته سیم از سنگ و حقیقت از رویا،

و پناه از توفان را

برده گان فراری

حلقه بر دروازه ی سنگین زندان اربابان خویش

باز کوفته اند،

و آفتاب گردان های دورنگ

ظلمت گردان شب شده اند،

و مردی و مردمی را
هم چون خُرما و عدس به ترازو می‌سنجند
با وزنه‌های زر،

و هر رفعت را

دست‌مایه

زوالی‌ست،

و شجاعت را قیاس از سیم و زری می‌گیرند
که به انبان کرده باشی؛ -

اکنون که مسلک

خاطره‌ئی بیش نیست

یا کتابی در کتاب‌دان؛

و دوست

نردبانی‌ست

که نجات از گودال را

پا بر گرده‌ی او می‌توان نهاد؛

و کلمه‌ی انسان

طلسمِ احضارِ وحشت است و

اندیشه‌ی آن

کابوسی که به رویایِ مجانین می‌گذرد؛ -

ای شمایان!

حکایتِ شادکامی‌یِ خود را

من

رنج‌مایه‌یِ جانِ ناباورِ تان می‌خواهم!

دوست‌اش می‌دارم

دوست‌اش می‌دارم
چرا که می‌شناسم‌اش،
به دوستی و یگانه‌گی.

- شهر
همه بیگانه‌گی و عداوت است. -

هنگامی که دستانِ مهربان‌اش را به دست می‌گیرم
تنهائیِ غم‌انگیزش را در می‌یابم.

□

اندوه‌اش
غروبی دل‌گیر است
در غربت و تنهائی.

هم‌چنان که شادی‌اش
طلوعِ همه آفتاب‌هاست
و صبحانه
و نانِ گرم،
و پنجره‌ئی
که صبح‌گاهان

به هوایِ پاک
گشوده می‌شود،
و طراوتِ شمع‌دانی‌ها
در پاشویه‌ی حوض.

□

چشمه‌ئی
 پروانه‌ئی و گُلی کوچک
 از شادی
 سرشارش می‌کند،
 و یاعسی معصومانه
 از اندوهی
 گران‌بارش:

این که بامدادِ او دیری‌ست
 تا شعری نسروده است.

چندان که بگویم
 «امشب شعری خواهم نوشت»

با لبانی متبسم به خوابی آرام فرومی‌رود
 چنان چون سنگی
 که به دریاچه‌ئی

و بودا
 که به نیروانا.

و در این هنگام
 دخترکی خُردسال را ماند
 که عروسکِ محبوب‌اش را
 تنگ در آغوش گرفته باشد.

□

اگر بگویم که سعادت
 حادثه‌ئی‌ست بر اساسِ اشتباهی؛

اندوه
 سراپای‌اش را در بر می‌گیرد

چنان چون دریاچه‌ئی
 که سنگی را
 و نیروانا
 که بودا را.
 چرا که سعادت را
 جز در قلم‌رو عشق بازشناخته است
 عشقی که
 به جز تفاهمی آشکار
 نیست.

بر چهره‌ی زنده‌گانی‌ی من
 که بر آن
 هر شیار
 از اندوهی جان‌گاہ حکایتی می‌کند
 آیدا
 لب‌خندِ آمرزشی‌ست.

نخست
 دیرزمانی در او نگریستم
 چندان که چون نظر از وی باز گرفتم
 در پیرامونِ من
 همه چیزی
 به هیاءتِ او درآمده بود.

آن‌گاه دانستم که مرا دیگر
 از او
 گزیر نیست.

عصرِ عظمت‌هایِ غول‌آسایِ عمارت‌ها

عصرِ عظمت‌هایِ غول‌آسایِ عمارت‌ها
و دروغ.

عصرِ رمه‌هایِ عظیمِ گرسنه‌گی
و وحشت‌بارترینِ سکوت‌ها
هنگامی که گله‌هایِ عظیمِ انسانی به دهانِ کوره‌ها می‌رفت
[و حالا آگه دلت بنحواد
می‌تونی با یه فریاد
گلو تو پاره کنی:
دیوارا از بُتنِ مُسَلِحِن.!]!

عصری که شرم و حق
حساب‌اش جداست،

و عشق

سوء تفاهمی‌ست

که با «متاءسفام» گفتنی فراموش می‌شود
[وقتی که با ادب

کلاتو ورمی‌داری

و با اتیکت

لب‌خند می‌زنی،

و پُشت شمشادا

آشکتو پاک می‌کنی

با پوشتت.].

عصری که

فرصتی شورانگیز است

تماشای محکومی که بر دار می‌کنند؛

سپیده‌ی ارزانِ ابتدال و سقوط نیست
مبداءِ بسیاریِ خاطره‌هاست:

[هیفده روزِ بعدش بود
که اول دفعه

تو رو دیدم، عشقِ من!]

وهنِ عظیم و اوجِ رسوائی نیست
سیاحتی ست با تلاش‌ها و دست و پا کردن‌ها

بر سرِ جائی بهتر:

[از رو تاقِ ماشین

جون‌گندن شو بهتر می‌شه دید

تا از تو غرفه‌های شهرداری؛

و غیبت‌ها و تخمه شکستن

به انتظارِ پرده که بالا رود

همراهِ جنازه‌ئی

که تهمت زیستن بر خود بسته بود
از آن پیش‌تر که بمیرد.

عصرِ کثیف‌ترینِ دندان‌ها
در خنده‌ئی

و مستاءصل‌ترینِ ناله‌ها
در نومیدی.

عصری که دست‌ها

سرنوشت را نمی‌سازد

و اراده

به جائی ت نمی‌رساند.

عصری که ضمانِ کام‌کاریِ تو
 پولِ چایی‌ست که به جیب می‌زنی
 به پشتوانه‌یِ قدرتات
 از سمسارها
 و رئیس‌گان؛

و یک‌دستیِ مضامینی از این‌گونه است
 که شهر را به هیئتِ غزلی می‌آراید
 با قافیه‌ها و ردیف
 و مصراع‌ها همه هم‌ساز
 و نمایِ نردبانیِ ظاهرش - که خود، شعارِ تعالی‌ست -

و از میانِ همه سنگ‌لاخ و دشت
 راه به دریا می‌بری
 نیرویِ اوباشان و باج‌گیران را اگر
 بستری شوی

و به زورقِ یقینِ آن کسان بنشینی که هیچ‌گاه
 تردید نمی‌کنند،
 و آدمی را
 هم بدان چرب‌دستی گردن می‌زنند

که مشاقِ ژنده‌پوشِ دبستانِ ما
 قلم‌هایِ نئین را قَط می‌زد؛

و در دَکّه‌یِ بی‌ایمانی‌یِ شان
 همه چیزی را

توان خرید

در برابرِ سکه‌ئی.

عصرِ پشت‌ورو،

که ژنرال‌ها

دُرسته می‌میرند

بی‌آن‌که

کَکی حتا

گزیده باشد شان؛

و مردانِ متنفر از جنگ

با سینه‌هایِ دریده

و پوستی

که به کیسه‌هایِ انباشته از سُرَب

می‌مَاند.

عصری که مردانِ دانش

اندوه و پلشتی را

با موشک‌ها

به اعماقِ خدا می‌فرستند

و نانِ شبانه‌یِ فرزندانِ خود را

از سربازخانه‌ها

گدائی می‌کنند،

و زندان‌ها انباشته از مغزهایی‌ست

که اونیفورم‌ها را وهنی به شمار آورده‌اند،

چرا که رسالتِ انسان

هرگز این نبوده است

هرگز این نبوده است!

عصرِ توهین‌آمیزی که آدمی

مُرده‌ئی‌ست

با اندک فرصتی از برایِ جان‌کندن،

و به شایسته گی های خویش
از همی افق ها
دورتر است.

عصری چنان عظیم، چنان عظیم، که سفر را
در سفره ی نان نیز
هم بدان دشواری به پیش می باید بُرد
که در پهنه ی نام.

و شما که به سالیانی چنین دوردست به دنیا آمده‌اید

و شما که به سالیانی چنین دوردست به دنیا آمده‌اید
 - خود اگر هنوز «دنیائی» به جای مانده باشد
 و «کتابی» که شعر مرا در آن بخوانید -!
 خفت ارواح ما را به لعنت و دشنامی افزون مکنید
 اگر مبداء خراب آبادی هستیم
 که نام‌اش دنیاست!

ما بسی کوشیده‌ایم
 که چکش خود را
 بر ناقوس‌ها و به دیگچه‌ها فرود آریم،
 بر خروس‌قندی بی‌بچه‌ها
 و بر جمجمه‌ی پوک سیاست‌مداری
 که لباس رسمی بر تن آراسته. -

ما بسی کوشیده‌ایم
 که از دهلیز بی‌روزن خویش
 دریچه‌ئی به دنیا بگشائیم. -

ما آبستن امید فراوان بوده‌ایم،
 دریغا که به روزگار ما
 کودکان
 مُرده به دنیا می‌آیند!

اگر دیگر پای رفتن مان نیست،
 باری

قلعه‌بانان

این حجت با ما تمام کرده‌اند

که اگر می‌خواهیم در این سرزمین اقامت گزینیم
می‌باید با ابلیس قراری ببندیم.

□

آمدن از روی حسابی نبود و

رفتن

از روی اختیاری.

کدبانوی بی‌حوصله

آینه را

با غفلتی از سرِ دل‌سردی

بر لبِ رَف نهاد.

ما همه عذراهای آبستن‌ایم:

بی‌آن‌که پستان‌های مان از بهار سنگینِ مردی گُل دهد

زخمِ گُل‌میخ‌ها که به تیشه‌ی سنگین

ریشه‌ی درد را در جان عیسا‌های انده‌گین مان به فریاد آورده است

در خاطره‌های مادرانه‌ی ما به چرک اندر نشسته؛

و فریاد شهید‌شان

به هنگامی که بر صلیب نادانی‌ی خلق

مصلوب می‌شدند:

«ای پدر، اینان را بیامرز

چرا که، خود نمی‌دانند

که با خود چه می‌کنند!»

ما شکيبا بوديم .

ما شکيبا بوديم .
و اين است آن کلامي که ما را به تمامي
وصف مي تواند کرد...

ما شکيبا بوديم .
به شکيبائي ي بشکته ئي بر گذرگهي نهاده؛
که نظاره مي کند با سکوتي دردانگيز
خالي شدن سطل هاي زباله را در انباره ي خويش
و انباشته شدن را
از انگيزه هاي مبتذل شادي ي گربه گان و سگان بي صاحب کوي،
و پوزه ي ره گزاران را
که چون از کنارش مي گذرند
به شتاب

در دست مال هائي از درون و برون بشکته پلشت تر
پنهان مي شود.

□

اي محتضران

که اميدي وقيح

خون به رگ هاتان مي گرداند!

من از زوال سخن نمي گويم
[يا خود از شما - که فتح زوال ايد
و وحشت هاي قرني چنين آلوده ي نامرادي و نامردی را
آن گونه به دنبال مي کشيد
که ماده سگي

بوی تند ماچه گیش را [.-]
من از آن امید بی هوده سخن می گویم
که مرگ نجات بخش شما را
به امروز و فردا می افکند:

«- مسافری که به انتظار و امیدش نشسته اید
از کجا که هم از نیمه ی راه
بازنگشته باشد؟»

دریغا انسان

دریغا انسان

که با دردِ قرون‌اش خو کرده بود؛

دریغا!

این نمی‌دانستیم و

دوشادوش

در کوچه‌هایِ پُر نَفَسِ رزم
فریاد می‌زدیم.

خدایان از میانه برخاسته بودند و، دیگر

نامِ انسان بود

دست‌مایه‌ی افسونی که زیباترینِ پهلوانان را

به عُریان کردنِ خونِ خویش

انگیزه بود.

دریغا انسان که با دردِ قرون‌اش خو کرده بود!

با لرزشی هیجانی

چونان کبوتری که جُفت‌اش را آواز می‌دهد

نامِ انسان را فریاد می‌کردیم

و شکفته می‌شدیم

چنان چون آفتاب‌گردانی

که آفتاب را

با دهانِ شکفتن

فریاد می‌کند.

□

اما انسان، ای دریغ

که با دردِ قرون‌اش
خو کرده بود.

پادرزنجیر و برهنه‌تن
تلاشِ ما را به گونه‌ئی می‌نگریست
که عاقلی
به گروهی مجانین

که در برهنه‌شادمانی‌یِ خویش
بی‌خبرانه‌های و هوئی می‌کنند.

در نبردی که انجامِ محتوم‌اش را آغازی آن‌چنان مشکوک می‌بایست
بود،

ما را که به جز عُریانی‌یِ روحِ خویش سپری نمی‌داشتیم
به سرانگشت با دشمن می‌نمود
تا پیکان‌هایِ خشم‌اش
فریادِ دردِ ما را
چونان دُم‌لی چرکین بشکافد.

□

وَه که جهنم نیز
چندان که پایِ فریب در میانه باشد
زمزمه‌اش

ناخوشایندتر از زمزمه‌یِ بهشت
نیست.

می‌پنداشتیم که سپیده‌دمی رنگین
- چنان که به سنگ‌فرشِ شب از پای درآییم -
با بوسه‌ئی
بر خونِ امیدوارِ ما بخوهد شکفت.

و یاران، یکایک از پا درآمدند
 [چرا که انسان
 ای دریغ، که به دردِ قرون‌اش خو کرده بود]
 و نامِ ایشان از خاطره‌ها برفت
 - شاید مگر به گوشه‌یِ دفتری [پاره‌ئی بر این عقیده‌اند]-
 چرا که انسان، ای دریغ
 به دردِ قرون‌اش خو کرده بود.
 □

در ظلماتی که شیطان و خدا جلوه‌یِ یک‌سان دارند
 دیگر آن فریادِ عبث را مکرر نمی‌کنم.
 مسلک‌ها به‌جز بهانه‌یِ دعوائی نیست
 بر سرِ کرسی‌یِ اقتداری،
 و انسان
 دریغا که به دردِ قرون‌اش خو کرده است.

ای یار، نگاهِ تو سپیده‌دمی دیگر است
 تابان‌تر از سپیده‌دمی که در رویایِ من بود.
 سپیده‌دمی که با مرثیه‌یِ یارانِ من
 در خونِ من بخشکید

و در ظلماتِ حقیقت فرو شد.

□

زمینِ خدا هموار است و
 عشق

بی‌فراز و نشیب،

چرا که جهنمِ موعود
 آغاز گشته است.

□

نخستین بوسه‌هایِ ما، بگذار

یادبودِ آن بوسه‌ها باد

که یاران

با دهانِ سُرخِ زخم‌هایِ خویش

بر زمینِ ناسپاس نهادند.

عشقِ تو مرا تسلا می‌دهد.

نیز وحشتی

از آن که این رَمه آن ارج نمی‌داشت که من

تو را ناشناخته بمیرم.

ما شکيبا بوديم .

ما شکيبا بوديم .
و اين است آن کلامي که ما را به تمامي
وصف مي تواند کرد...

ما شکيبا بوديم .
به شکيبائي ي بشکته ئي بر گذرگهي نهاده؛
که نظاره مي کند با سکوتي دردانگيز
خالي شدن سطل هاي زباله را در انباره ي خويش
و انباشته شدن را
از انگيزه هاي مبتذل شادي ي گربه گان و سگان بي صاحب کوي،
و پوزه ي ره گزاران را
که چون از کنارش مي گذرند
به شتاب

در دست مال هائي از درون و برون بشکته پلشت تر
پنهان مي شود.

□

اي محتضران

که اميدي وقيح

خون به رگ هاتان مي گرداند!

من از زوال سخن نمي گويم
[يا خود از شما - که فتح زوال ايد
و وحشت هاي قرني چنين آلوده ي نامرادي و نامردی را
آن گونه به دنبال مي کشيد
که ماده سگي

بوی تندِ ماچِه گی‌اش را [.-]
من از آن امیدِ بی‌هوده سخن می‌گویم
که مرگِ نجات‌بخشِ شما را
به امروز و فردا می‌افکند:

«- مسافری که به انتظار و امیدش نشسته‌اید
از کجا که هم از نیمه‌ی راه
بازنگشته‌باشد؟»

اندکی بدی در نهادِ تو

اندکی بدی در نهادِ تو
اندکی بدی در نهادِ من
اندکی بدی در نهادِ ما...-

و لعنتِ جاودانه بر تبارِ انسان فرود می آید.

آبریزی کوچک به هر سراچه - هر چند که خلوت گاهِ عشقی باشد -
شهر را

از برایِ آن که به گنداب درنشیند

کفایت است.

مرگ را دیده‌ام من .

در دیداری غم‌ناک، من مرگ را به دست
سوده‌ام.

من مرگ را زیسته‌ام
با آوازی غم‌ناک
غم‌ناک
و به عمری سخت دراز و سخت فرساینده.

آه، بگذاریدم! بگذاریدم!
اگر مرگ
همه آن لحظه‌ی آشناست که ساعتِ سُرخ
از تپش بازمی‌ماند.
و شمعی - که به ره‌گذارِ باد -
میانِ نبودن و بودن
درنگی نمی‌کند،

خوشا آن دم که زن‌وار
با شادترین نیازِ تن‌ام به آغوش‌اش کشم
تا قلب

به کاهلی از کار
بازماند

و نگاهِ چشم
به خالی‌های جاودانه
بردوخته

و تن
عاطل!

دردا
دردا که مرگ

نه مُردنِ شمع و
 نه بازماندنِ ساعت است،
 نه استراحتِ آغوشِ زنی
 که در رجعتِ جاودانه
 بازش یابی،
 نه لیمویِ پُرآبی که می‌مکی
 تا آن‌چه به دورافکنندی‌ست
 تفاله‌ئی بیش
 نباشد:

تجربه‌ئی‌ست

غم‌انگیز

غم‌انگیز

به سال‌ها و به سال‌ها و به سال‌ها...
 وقتی که گرداگردِ تو را مرده‌گانی زیبا فرا گرفته‌اند
 یا محتضرانی آشنا

که تو را بدیشان بسته‌اند

با زنجیرهایِ رسمی‌یِ شناس‌نامه‌ها

و اوراقِ هویت

و کاغذهایِ

که از بسیاریِ تمبرها و مهرها

و مرگ‌بی که به خوردِ شان رفته است

سنگین شده است -

وقتی که به پیرامنِ تو

چانه‌ها

دَمی از جنبشِ باز نمی‌ماند

بی‌آن‌که از تمامی‌یِ صداها

یک صدا

آشنایِ تو باشد، -

وقتی که دردها
 از حسادت‌هایِ حقیر
 برنمی‌گذرد
 و پرسش‌ها همه
 در محورِ روده‌هاست...
 آری، مرگ
 انتظاری خوف‌انگیز است؛
 انتظاری
 که بی‌رحمانه به طول می‌انجامد.
 مسخی‌ست دردناک
 که مسیح را
 شمشیر به کف می‌گذارد
 در کوچه‌هایِ شایعه
 تا به دفاع از عصمتِ مادرِ خویش
 برخیزد،
 و بودا را
 با فریادهایِ شوق و شورِ هلهله‌ها
 تا به لباسِ مقدسِ سربازی درآید،
 یا دیوژن را
 با یقه‌ی شکسته و کفشِ برقی،
 تا مجلس را به قدومِ خویش مزین کند
 در ضیافتِ شامِ اسکندر.

□

من مرگ را زیسته‌ام
 با آوازی غم‌ناک
 غم‌ناک
 و به عمری سخت دراز و سخت فرساینده.

رود

رود

قصیده‌ی بامدادی را

در دلتای شب

مکرر می کند

و روز

از آخرین نفس شب پُرانتظار

آغاز می شود.

و اکنون سپیده‌دمی که شعله‌ی چراغ مرا

در تاقچه بی‌رنگ می کند

تا مرغکان بومی رنگ را

در بوته‌های قالی از سکوت خواب برانگیزد،

پنداری آفتابی ست

که به آشتی

در خون من طالع می شود.

□

اینک محرابِ مذهبِ جاودانی که در آن

عابد و معبود و عبادت و معبد

جلوه‌ئی یک‌سان دارند:

بنده پرستش خدای می کند

هم از آن گونه

که خدای

بنده را.

همه برگ و بهار

در سرانگشتانِ توست.

هوای گسترده

در نقره‌ی انگشتانات می‌سوزد

و زلالی‌ی چشمه‌ساران

از باران و خورشید تو سیراب می‌شود.

□

زیباترین حرفات را بگو

شکنجه‌ی پنهان سکوتات را آشکاره کن

و هراس مدار از آن که بگویند

ترانه‌ئی بی‌هوده می‌خوانید. -

چرا که ترانه‌ی ما

ترانه‌ی بی‌هوده‌گی نیست

چرا که عشق

حرفی بی‌هوده نیست.

حتا بگذار آفتاب نیز برنیاید

به خاطر فردای ما

اگر

بر ماش متی‌ست؛

چرا که عشق

خود فرداست

خود همیشه است.

□

بیش‌ترین عشق جهان را به سوی تو می‌آورم

از معبر فریادها و حماسه‌ها.

چرا که هیچ چیز در کنار من

از تو عظیم‌تر نبوده است

که قلبات

چون پروانه‌ئی

ظریف و کوچک و عاشق است.

ای معشوقی که سرشار از زنانه‌گی هستی

و به جنسیتِ خویشِ غرّه‌ای

به خاطرِ عشقات! -

ای صبور! ای پرستار!

ای مومن!

پیروزیِ تو میوه‌ی حقیقتِ توست.

رگ‌بارها و برف را

توفان و آفتابِ آتش‌بیز را

به تحمل و صبر

شکستی.

باش تا میوه‌ی غرورت برسد.

ای زنی که صبحانه‌ی خورشید در پیراهنِ توست،

پیروزیِ عشقِ نصیبِ تو باد!

□

از برایِ تو مفهومی نیست

نه لحظه‌ئی:

پروانه‌ئی ست که بال می‌زند

یا رودخانه‌ئی که در گذر است. -

هیچ چیز تکرار نمی‌شود

و عمر به پایان می‌رسد:

پروانه

بر شکوفه‌ئی نشست

و رود

به دریا پیوست.

۶ شهریور ۱۳۴۳

و تباهی آغاز یافت ...

پس پای‌ها استوارتر بر زمین بداشت × تیره‌ی پُشت راست کرد × گردن به غرور برافراشت × و فریاد برداشت: اینک من! آدمی! پادشاه زمین! و جان‌داران همه از غریب او بهراسیدند × و غروری که خود به غُرَش او پنهان بود بر جان‌داران همه چیره شد × و آدمی جانوران را همه در راه نهاد × و از ایشان بر گذشت × و بر ایشان سر شد از آن پس که دستان خود را از اسارت خاک بازرهانید.

پس پُشته‌ها و خاک به اطاعت آدمی گردن نهادند × و کوه به اطاعت آدمی گردن نهاد × و دریاها و رود به اطاعت آدمی گردن نهادند × و تاریکی و نور به اطاعت آدمی گردن نهادند × هم‌چنان که بیسه‌ها و باد × و آتش، آدمی را بنده شد × و از جان‌داران هر چه بود آدمی را بنده شدند، در آب و به خاک و بر آسمان؛ هر چه بودند و به هر کجای × و مُلک جهان او را شد × و پادشاهی‌ی آب و خاک، او را مسلم شد × و جهان به زیر نگین او شد به‌تمامی × و زمان در پنجه‌ی قدرت او قرار گرفت × و زر آفتاب را سکه به نام خویش کرد از آن پس که دستان خود را از بنده‌گی‌ی خاک بازرهانید.

پس صورت خاک را بگردانید × و رود را و دریا را به مُهر خویش داغ برنهاد به غلامی × و به هر جای، با نهاد خاک پنجه در پنجه کرد به ظفر × و زمین را یک‌سره بازآفرید به دستان × و خدای را، هم به دستان؛ به خاک و به چوب و به خرسنگ × و به حیرت در آفریده‌ی خویش نظر کرد، چرا که با زیبایی‌ی دست‌کار او زیبایی‌ی هیچ آفریده به کس نبود × و او را نماز بُرد، چرا که معجزه‌ی دستان او بود از آن پس که از اسارت خاک شان وارهانید.

پس خدای را که آفریده‌ی دستان معجز‌گر او بود با اندیشه‌ی خویش وانهاد × و دستان خدای آفرین خود را که سلاح پادشاهی‌ی او بودند به درگاه او گسیل کرد به گدائی‌ی نیاز و برکت.

کفران نعمت شد × و دستان توهین شده آدمی را لعنت کردند چرا که مقام ایشان بر سینه نبود به بنده‌گی.

و تباهی آغاز یافت.

۴ دی ۱۳۴۳

غزلی در نتوانستن

از دست‌های گرمِ تو
 کودکانِ تواءمانِ آغوشِ خویش
 سخن‌ها می‌توانم گفت
 غمِ نان اگر بگذارد.

□

نغمه در نغمه درافکنده
 ای مسیحِ مادر، ای خورشید!
 از مهربانیِ بی‌دریغِ جانان
 با چنگِ تمامی‌ناپذیرِ تو سرودها می‌توانم کرد
 غمِ نان اگر بگذارد.

□

رنگ‌ها در رنگ‌ها دویده،
 از رنگین‌کمانِ بهاریِ تو
 که سراپرده در این باغِ خزان‌رسیده برافراشته است
 نقش‌ها می‌توانم زد
 غمِ نان اگر بگذارد.

□

چشمه‌ساری در دل و
 آب‌شاری در کف،

آفتابی در نگاه و
 فرشته‌ئی در پیراهن،
 از انسانی که توئی
 قصه‌ها می‌توانم کرد
 غمِ نان اگر بگذارد.

سرود آن که برفت و آن کس که برجای ماند

بر موج کوبِ پست
 که از نمکِ دریا و سیاهیِ شبان‌گاهی سرشار بود
 باز ایستادیم؛

تکیده
 زبان در کام کشیده،
 از خود رمیده‌گانی در خود خزیده
 به خود تپیده،
 خسته
 نفس پس نشسته
 به کردارِ از راه مانده‌گان.

در ظلمت لب‌شورِ ساحل
 به هجایِ مکررِ موج گوش فرادادیم.
 و در این دم
 سایه‌ی توفان
 اندک‌اندک

آئینه‌ی شب را کدر می‌کرد.
 در آوارِ مغرورانه‌ی شب
 آوازی برآمد
 که نه از مرغ بود و
 نه از دریا،

و در این هنگام
 زورقی شگفت‌انگیز
 با کناره‌ی بی‌ثباتِ مه‌آلود
 پهلو گرفت

که خود از بستر و تابوت
 آمیزه‌ئی وهم‌انگیز بود.

همه حاکمیت بود و فرمان بود

که گفتی

پروای بی‌تابیِ سیماب‌آسایِ موج و خیزاب‌اش نیست.

نه زورقی بر گستره‌ی دریا

که پنداشتی

کوهی‌ست

استوار

به پهنه‌ی دشتی؛

و در دل شبِ قیرین

چندان به صراحت آشکار بود

که فرمانِ ظلمت را

پنداشتی

در مقامِ او

اعتبار نیست؛

و چالاک

بدان گونه می‌خزید.

که تابوتی‌ست

پنداشتی‌ش

بر هزاران دست.

□

پس

پدرم

زورق‌بان را آواز داد

و او را

در صدا

نه امیدی بود و

نه پُرسشی؛

پنداشتی

که فریادش

نه خطابی

که پاسخی ست.

و پاسخِ زورق بان را شنیدم

بر زمینی امواجِ مهمه گر،

که صریح و بُرته

به فرمانی می مانست.

آن گاه پاروی بلند را

که به داسی مانده تر بود

بر کفِ زورق نهاد

و بی آن که به ما درنگرد

با ما چنین گفت:

«- تنها یکی.

آن که خسته تر است.»

و صخره های ساحل

گرد بر گردِ ما

سکوت بود و پذیرش بود.

و بر تاسِ باژگونه

از آن پیش تر

که سایه ی توفان

صیقلِ نیل گونه را کدر کند،

آرامشِ هُشیار گونه چنان بود

که گفتمی

خود از ازل

وسوسه‌ی نسیمی هرگز
در فواصلِ این آفاق

به پرسه‌گردی
برنخاسته است.

□

پس پدرم
به جانبِ زورق‌بان
فریاد کرد:

«- اینک

دو تن‌ایم

ما

هر دو سخت

کوفته

چرا که سراسرِ این ناهمواره را

به پای

درنوشته‌ایم

خود در شبی این‌گونه

بیگانه با سحر

[که در این ساحلِ پرت

همه چیزی

به آفتابِ بلند

عصیان کرده است].

باری -

و از پایانِ این سفر

ما را

هم از نخست

خبر بود.

و این باخبری را

معنا

پذیرفتن است،

که دانسته‌ایم و

گردن نهاده‌ایم.

و به سربلندی اگرچند

در نبردی این گونه موهن و نابشایست

به استقامت

پای افشرده‌ایم

[چونان باروی بلند دژی در محاصره

که به پایداری

پای

می‌فشارد]،

دیگر اکنون

ما را

تاب تحمل خویشتن نیست.

قلمرو سرفرازی‌ی ما

هم در این ساحل ویران بود،

دریغا

که توان و زمان ما

در جنگی چنین ذلت‌خیز

به سر آمد.

و کنون

از آن که چون روسیان وازده

با تن خویش

هم‌بستر شویم

نفرت می‌کنیم و
دل آزرده‌گی می‌کشیم.

در این ویرانه‌یِ ظلمت
دیگر
تابِ بازماندنِ مان نیست.»
زورق‌بان دیگر باره گفت:

«- تنها یکی.

آن که خسته‌تر است.

دستور

چنین است.»

و پلاسِ ژنده‌ئی را که بر شانه‌هایِ استخوانی‌اش افتاده بود بر سر
کشید،
گفتی از مهی که بر پهنه‌یِ دریایِ گندیده‌یِ بی‌تابِ آماس می‌کرد
آزار
می‌برد.

و در این هنگام نگاهِ من از تاروپودِ ظلمت گذشت
و در رخساره‌یِ او نشست
و دیدم که چشم‌خانه‌های‌اش از چشم و از نگاه تهی بود
و قطره‌هایِ خون

از حفره‌هایِ تاریکِ چشم‌اش
بر گونه‌هایِ استخوانی‌یِ وی فرومی‌چکید.
و غرابی را که بر شانه‌یِ زورق‌بان نشسته بود
چنگ و منقار
خونین بود.

و گرد بر گردِ ما
در موج‌کوبِ پستِ ساحلی

هر خرسنگ

سکوت پذیرشی بود.

پدرم دیگر بار

به سخن درآمد و

این بار

دیگر چنان که گفתי او خود مخاطبِ خویش است :-

«- کاهش

کاهیدن

کاستن

از درون کاستن...»

شگفت آمدم که سپاهی مردی دست به شمشیر

عیارِ الفاظ را

چه گونه

در سنجشِ قیمتِ مفهومِ هر یک

به محک می تواند زد!

و او

هم از آن گونه

با خود بود:

«- کاستن

از درون کاستن

کاسه

کاسه‌ئی در خود کردن

چاهی در خود زدن

چاه

و به خویش اندر شدن

به جُست و جویِ خویش...»

آری

هم از این جاست

فاجعه

کاغذ می شود:

به خویش اندر شدن

و سرگردانی

در قلم روِ ظلمت.

و نیک بختی -

دردا

دردا

دردا

که آن نیز

خود

سرگردانیِ دیگریست

در قلم روی دیگر:

میانِ دو قطبِ حُمق

و وقاحت.»

پس دشنامی تلخ به زبان آورد و فریاد کرد:

«- گرچه در این دام چالهی تقدیر امید سپیده‌دمی نیست، از برای آن

کس که فاتحِ جنگی ارزان و وهن‌آمیز است

سپیده‌دمان

خطریست

بس عظیم:

شناخته شدن

و بر سر دست‌ها و زبان‌ها گشتن،

و غریو خلق

که «- آنک فاتح

آنک سردارِ فاتح!
 که اگر شرم‌ساری‌اش از خلق نباشد
 باری با شرم‌ساری از خود چه تواند کرد!
 لاجرم از آن پیش‌تر که شب به سپیدی گراید
 می‌باید
 تا ازین لُجّه‌ی خوف و پریشانی
 بگذرم.»

آن‌گاه به زورق درآمد
 که آمیزه‌ئی وهم‌انگیز
 از بستر و تابوت

بود و

پروای بی‌تابی‌ی سیماب‌آسای موج و خیزاب‌اش نه.
 پس پهنه‌ی پارو
 بر تهی‌گاه آب
 تکیه کرد

و زورق

به چالاکی
 بر دریای تیره سُرید،
 چالاک و سبک‌خیز
 از آن‌گونه

که تابوتی‌ست

پنداشتی‌ش

بر هزاران دست...

من

تنها و حیرت‌زده ماندم

بر موج‌کوبِ پست

که گرد بر گردِ آن

هر خرسنگ

سکوتی بود و پذیرشی بود.

و در ظلمتِ دَم‌افزونِ ساحلِ مه‌گیر
که از هجاهایِ مکررِ امواجِ انباشته بود
چشم بر زورقِ رعب‌انگیز

دوختم

که امیدی از دست‌جسته را می‌مانست

و به استواری

کوهی را ماننده بود

بر پهنه‌ی دشتی

و پروایِ بی‌تابیِ سیماب‌گونه‌ی موج و خیزاب‌اش نبود.

□

پدرم

با من

سخنی نگفت

حتا

دستی به وداع

برنیاورد

و حتا

به وداع

نگاهی

به جانبِ من

نکرد.

کوهی بود گوئی

یا صخره‌ئی پایاب

بر ساحلی بلند،

و از ما دو کس
آن یک که بر آبِ بی‌تابِ دریا می‌گذشت
نه او
که من بودم.

و در این هنگام زورقی لنگرگسیخته را می‌مانستم
که بر سرگردانیِ جاودانه‌ی خویش
آگاه است،

نیز بدین حقیقتِ خوف‌انگیز
که آگاهی

در لغت

به معنیِ گردن نهادن است و

پذیرفتن.

□

در آوارِ مغرورانه‌ی شب، آوازی برآمد
که نه از مرغ بود و نه از دریا.

و بارِ خسته‌گیِ تبارِ خود را همه

من

بر شانه‌هایِ فروافتاده‌ی خویش
احساس کردم.

دی ۱۳۴۳

دیری با من سخن به درشتی گفته‌اید

دیری با من سخن به درشتی گفته‌اید
خود آیا تابِ تان هست که پاسخی درخور بشنوید؟

□

رنج از پیچیده‌گی می‌برید؛
از ابهام و

هر آن‌چه شعر را

در نظرگاهِ شما

به زعمِ شما

به معمائی مبدل می‌کند.

اما راستی را

از آن پیش‌تر

رنجِ شما از ناتوانائیِ خویش است

در قلم‌روِ «دریافتن»؛

که این‌جای اگر از «عشق» سخنی می‌رود

عشقی نه از آن‌گونه است

که تان به کار آید،

و گر فریاد و فغانی هست

همه فریاد و فغان از نیرنگ است و فاجعه.

خود آیا در پی دریافتِ چیستید

شما که خود

نیرنگ‌اید و فاجعه

و لاجرم از خود

به ستوه

نه؟

□

دیری با من سخن به درشتی گفته‌اید
خود آیا تابِ تان هست
که پاسخی به درستی بشنوید
به درشتی بشنوید؟

زمین به هیأتِ دستانِ انسان در آمد

زمین به هیأتِ دستانِ انسان در آمد
 هنگامی که هر برهوت
 بُستانی شد و باغی.

و هرزابه‌ها

هر یک

راهی بر که‌ئی شد

چرا که آدمی
 طرحِ انگشتان‌اش را
 با طبیعت در میان نهاده بود.

□

از کدامین فرقه‌اید؟

بگوئید،

شما که فریاد برمی‌دارید! -

به جز آن که سر کوفته‌گانِ بسته‌دست را، به وقاحت
 در سایه‌ی ظفرمندان

رجزی بخوانید،

یا که در معرکه‌ی جدال

از بامِ بلندِ خانه‌ی خویش

سنگ پاره‌ئی بپرانید

تا بر سرِ کدامین کس فرود آید.

که اگرچه میدان‌دارِ هر میدان‌اید،

نه کسی را به صداقت یارید

نه کسی را به صراحت دشمن می‌دارید.

از کدامین فرقه‌اید؟

بگوئید،

شما که پرستارِ انسانِ بازمی‌نمائید! -

کدامین داغ

بر چهره‌ی خاک

از دستِ کارِ شماست؟

یا کدامین حجره‌ی این مدرسه؟

خو کرده‌اید و دیگر

خو کرده‌اید و دیگر

راهی به جز این تان نیست

که از بد و خوب

هم‌چنان

هر چیز را آینه‌ئی کنید،

تا با ملاک زیبایی صورت و معناتان

گرد بر گرد خویش

هر آنچه را که نه از شماست

به حساب زشتی‌ها

خطی به جمعیت خاطر بتوانید کشید و به اطمینان،

چرا که خو کرده‌اید و دیگر

به جز این تان راهی نیست

که وجود خویشتن را نقطه‌ی آغاز راه‌ها و زمان‌ها بشمارید.

کرده‌ها را

با کرده‌های خویش بسنجید و گفته‌ها را

با گفته‌های خویش...

لاجرم به خود می‌پردازید

آن‌گاه که من به خود پردازم؛

و حماسه‌ئی از شجاعت خویش آغاز می‌کنید

آن‌گاه که من

دست‌اندرکار شوم حتا

که نقطه‌ی پایان را

بر این تکرار ابلهانه‌ی بامداد و شام بگذارم

و دیگر

رای تقدیر را
به انتظار نمانم.

دردی‌ست،
با این همه دردی‌ست

دردی‌ست

تصور نقاب اندوهی که به رخساره می‌گذارید
هنگامی که به بدرقه‌ی لاشه‌ی ناتوانی می‌آئید
که روزهای‌اش را همه
با زباله و ژنده‌جلیپاره
به زباله‌دانی بوناک زیست

چونان الماس‌دانه‌ئی
که یکی غارتی به‌نهاد برده باشد.

آنجا که عشق

آنجا که عشق

غزل نیست

که حماسه‌ئی است،

هر چیز را

صورتِ حال

باژگونه خواهد بود:

زندادان

باغِ آزاده‌مردم است

و شکنجه و تازیانه و زنجیر

نه وهنی به ساحتِ آدمی

که معیارِ ارزش‌هایِ اوست.

کشتار

تقدس و زهد است و

مرگ

زنده‌گی است.

و آن که چوبه‌ی دار را بیالاید

با مرگی شایسته‌ی پاکان

به جاودانه‌گان

پیوسته است.

□

آنجا که عشق

غزل نه

حماسه است

هر چیز را

صورتِ حال

باز گونه خواهد بود:

رسوائی

شهامت است و

سکوت و تحمل

ناتوانی.

از شهری سخن می‌گویم که در آن، شهر خدائید!

دیری با من سخن به‌درشتی گفتید،

خود آیا به دو حرف تابِ تان هست؟

تابِ تان هست؟

۳۰ بهمن ۱۳۴۳

لوح

چون ابر تیره گذشت
 در سایه‌ی کبود ماه
 میدان را دیدم و کوجه‌ها را،
 که هشت پائی را مانده بود از هر جانبی پائی به خسته‌گی رها کرده
 به گودابی تیره.

و بر سنگ فرش سرد
 خلق ایستاده بود
 به انبوهی.

و با ایشان

انتظار دیرپای
 به یاس و به خسته‌گی می‌گرائید.

و هر بار

بی‌قراری انتظار

که بر جمع ایشان می‌جنبید

چنان بود

که پوست حیوان را لرزشی افتاده است
 از سردی‌ی گذرای آب
 یا خود از خارشی.

□

من از پله‌کان تاریک

به زیر آمدم

بالوح غبارآلوده

بر کف.

و بر پاگرد کوچک

ایستادم

که به نیم‌نیزه به میدان سر بود.

و خلق را دیدم

به‌انبوهی

که حجره‌ها را همه

گرد بر گرد میدان

انباشته بودند

هم از آن گونه که صحن را؛

و دنباله‌ی ایشان

در قالب هر معبر که به میدان می‌پیوست

تا مرز سایه‌ها و سیاهی

ممتد می‌شد

و چنان مرگب آب‌دیده

در ظلمت

نشت می‌کرد

و با ایشان

انتظار بود و سکوت

بود.

پس لوح گلین را بلند

بر سر دست

گرفتم

و به جانب ایشان فریاد برداشتم:

«- همه هر چه هست

این است و

در آن فراز

به جز این هیچ

نیست.

لوحی ست کهنه

بسوده

که اینک!

بنگرید!

که اگر چند آلوده‌ی چرک و خونِ بسی جراحات است
از رحم و دوستی سخن می‌گوید و
پاکی.»

خلق را گوش و دل اما

با من نبود

و چنان بود که گفتمی

از چشم‌به‌راهی

با ایشان

سودی هست و

لذتی.

در خروش آدمم که

«- ریگی اگر خود به پوزار ندارید

انتظاری بی‌هوده می‌برید

پیغامِ آخرین

همه این است!»

فریاد برداشتم:

«- شد آن زمانه که بر مسیحِ مصلوبِ خویش به مویه

می‌نشستید

که اکنون

هر زن

مریمی است

و هر مریم را

عیسائی بر صلیب است،

بی تاجِ خار و صلیب و

جُل جُنا

بی پیلات و قاضیان و دیوانِ عدالت. -

عیسایانی همه هم سرنوشت

عیسایانی یک دست

با جامه‌ها همه یک دست

و پاپوش‌ها و پایچه‌هایی یک دست - هم بدان قرار -

و نان و شوربائی به تساوی

[که برابری، میراثِ گران‌بهایِ تبارِ انسان است، آری!]

و اگر تاجِ خاری نیست

خودی هست که بر سر نهید

و اگر صلیبی نیست که بر دوش کشید

تفنگی هست،

[اسبابِ بزرگی

همه آماده!]

و هر شام

چه بسا که «شامِ آخر» است

و هر نگاه

ای بسا که نگاهِ یهودائی.

اما به جُست و جویِ باغ

پای

مفرسای

که با درخت

بر صلیب

دیدار خواهی کرد،
 هنگامی که رویایِ انسانیت و رحم
 در نظرگاهات

چونانِ مهی
 نرم و سبک خیز
 بپراکند

و صراحتِ سوزانِ حقیقت
 چون خنجرِ کانِ آفتابِ کویر
 به چشمانات اندر خلد
 و دریایی که چه شوربختی! چه شوربختی!
 که کم تر مایه‌ئی ت کفایت بود
 تا بیش‌ترین بخت‌یاری را احساس کنی:

سلامی به صفا
 و دستی به گرمی
 و لب‌خندی به صداقت.
 و خود این اندک‌مایه تو را فراهم نیامد!
 نه

به جُست و جویِ باغ
 پای

مفرسای
 که مجالِ دعائی و نفرینی نیست
 نه بخششی و
 نه کینه‌ئی.

و دریغا که راهِ صلیب
 دیگر

نه راهِ عروج به آسمان
 که راهی به جانبِ دوزخ است و

سرگردانیِ جاودانه‌ی روح.»

□

من در تبِ سنگینِ خویش فریاد می کشیدم و
خلق را
گوش و دل اقا به من نبود.

خبرم بود که اینان
نه لوحِ گلین
که کتابی را انتظار می کشند

و شمشیری را
و گزرمه گانی را که بر ایشان بتازند
با تازیانه و گاوسر،

و به زانوشان در افکنند

در مقدمِ آن کو

از پله کانِ تاریک به زیر آید

با شمشیر و کتاب.

پس من بسیار گریستم
- و هر قطره‌ی اشکِ من حقیقتی بود
هر چند که حقیقت

خود

کلمه‌ئی بیش نیست. -

گوئی من

با گریستنی از این گونه

حقیقتی ماء یوس را

تکرار می کردم.

آه

این جماعت

حقیقتِ خوف‌انگیز را

تنها

در افسانه‌ها می‌جویند

و خود از این روست که شمشیر را

سلاحِ عدلِ جاودانه می‌شمرند،

چرا که به روزگارِ ما

شمشیر

سلاحِ افسانه‌هاست.

نیز از این روی

تنها

شهادتِ آن کس را پذیره می‌شوند به راهِ حقیقت،

که در برابرِ «شمشیر»

از سینه‌ی خود

سپری کرده باشد.

گوئی شکنجه را و رنج و شهادت را

- که چیزی سخت دیرینه سال است -

با ابزارِ نو نمی‌پسندند؛

ورنه

آن همه جان‌ها که به آتشِ باروت سوخت؟! -

ورنه

آن همه جان‌ها، که از ایشان

تنها

سایه‌ی مبهمی به جای ماند

از رقمی

در مجموعه‌ی خوف‌انگیزِ کرورها و کرورها؟! -

آه

این جماعت

حقیقت را

تنها در افسانه‌ها می‌جویند

یا

آن که

حقیقت را

افسانه‌ئی بیش نمی‌دانند

□

و آتشِ من در ایشان نگرفت

چرا که درباره‌ی آسمان

سخنِ آخرین را گفته بودم

بی آن که خود از آسمان

نامی

به زبان آورده باشم.

۱۶ بهمن ۱۳۴۳

شکاف

جادوی تراشی چرب‌دستانه
 خاطره‌ی پادرگریز شبِ عشقی کام‌یاب را
 که کجا بود و چه وقت

به بودن و ماندن

اصرار می‌کند

بر آب‌گینه‌ی این جامِ فاخر

که در آن

ماهی‌ی سُرخ

به فراغت

گام‌های فرصتِ کوتاه‌اش را

چنان‌چون جرعه‌ی زهری کُشت‌یار

نشخوار

می‌کند.

□

از پنجره

من

در بهار می‌نگرم

که عروسِ سبز را

از طلسمِ خوابِ چوین‌اش

بیدار می‌کند.

□

و دست‌گوهایی چنین عجول

که این جمعِ پریشان را

به‌خیره

پیوندی نابه‌سامان

در کار می‌کند:

من و جامِ خاطره را، و بهار را

و ماهیِ سُرخ را

که چونان «نقطه‌ی پایانی» رنگین و مُذهب

فرجامِ بی‌حاصلِ تبارِ تزئینیِ خود را

اصرار می‌کند.

۳۱ فروردین ۱۳۴۴

از قفس

در مرزِ نگاهِ من
از هر سو

دیوارها

بلند

دیوارها

چون نومی‌دی

بلند است.

آیا درونِ هر دیوار

سعادت‌ی هست

و سعادت‌مندی

و حسادت‌ی؟ -

که چشم‌اندازها

از این‌گونه

مشبک است،

و دیوارها و نگاه

در دوردست‌هایِ نومی‌دی

دیدار می‌کنند،

و آسمان

زندانی‌ست

از بلور؟

۱۵ تیر ۱۳۴۴